

INTELIGENCE HLUBŠÍHO POJETÍ ŽIVOTA A JEJÍ HODNOCENÍ

Využití hodnocení jednotlivých typů inteligence při vymezování sociálních skupin, případně elit, představuje přirozeně jen jeden z více faktorů. R. J. Sternberg uvádí: Mravně zlý génius, s vysokou akademickou inteligencí, může být prakticky inteligentní, moudrým však být nemůže.¹ Optimální vyvážení užití jednotlivých typů inteligence je jedním z předpokladů moudrosti.

Vědění většinou ve spojení s náboženstvím zaujímal od počátku vývoje lidstva významné postavení. Přitom vědění začíná být v soudobé společnosti podmínkou příslušnosti téměř ke každé společenské skupině. Dnes jde ale převážně o **vědění specializované**, skutečně uznávanou hodnotou, i tradičně, je spíše **vědění komplexní** spojené přirozeně se schopností jej užívat – **moudrostí**. Je přirozené, že se psychologie začala po oblastech inteligence zabývat také problematikou moudrosti. Dá se přesněji vymezit a měřit u každého jedince?

Vědci dnes definují moudrost různým způsobem. Někteří ji popisují jako výjimečný vhled do lidského vývoje a životních událostí, včetně výjimečně dobrého posuzování alternativ a také schopnost poradit si při řešení životních problémů. R. J. Sternberg² vymezil roku 1985 šest faktorů lidské moudrosti:

1. usuzovací schopnost
2. bystrost (chytrost)
3. učení se z myšlenek jiných lidí a prostředí
4. posuzování alternativ
5. rychlé použití informací
6. důvtipnost (intenzivní schopnost uvědomění, vnímání a vhledu)

Český psycholog Jaro Křivohlavý hovoří o moudrosti prostřednictvím popisu vlastností lidí a jejich vztahu ke společnosti³:

1. U moudrých lidí průběžně funguje vnitřní rozhovor „se svým představovaným přítelem“, což zvyšuje úroveň moudrosti.
2. Osoby s vyššími hodnotami moudrosti reagují vyšším empatickým zaujetím na kladné i záporné emocionální situace.
3. Lidé s vyššími hodnotami moudrosti se po počátečním vzduť emocí dovedou rychleji dostat do emoc. klidu.
4. Osoby, které vykazují vyšší hodnoty v dimenzi moudrosti, uvádějí celkově relativně nižší úroveň zájmů o věci týkající se zábavy, potěšení, fyzické rozkoše, osobních příjemností, požitků a osobního pohodlí.
5. Osoby s vyšší úrovní moudrosti uvádějí vyšší hodnoty zájmů o věci týkající se osobního růstu a o to, co dělá dobře druhým lidem; preferují též sociální angažovanost, smířčí postupy, přátelské vztahy a rovnoměrnější rozdělení zisku mezi všechny účastníky společné práce.
6. Lidé s vyšší úrovní moudrosti vykazují nižší hodnoty emocí typu domyšlivosti, namyšlenosti a pýchy.
7. Osoby s vyšší úrovní moudrosti uvádějí vyšší hodnoty pozitivních emocí typu hlubšího zájmu o věci humanitní a sociální, radosti z inspirace, zaujetí určitou aktivitou nebo myšlenkou i radostí z krás přírody.

U moudrosti je důležité **vědět, co nevíte**. Vědci zastávají názor, že **moudrost se s věkem zvyšuje, ačkoli se najdou i výjimky**. Některé typy inteligence se naopak s věkem snižují. Studium moudrosti představuje vzrušující směr bádání, které schopnosti můžeme rozvíjet během pozdní dospělosti, v době, kdy tzv. tekuté schopnosti či mechanické aspekty procesu zpracovávání informací mohou ochabovat. Na vysvětlenou – **tekutá inteligence** je zaměřená na zpracovávání informací, vyžaduje rychlé porozumění novým vztahům, zatímco **krystalická** (nebo krystalizovaná) inteligence představuje schopnost spojeného užití znalostí a zkušeností nahromaděných během života. Tekutá inteligence je člověku vrozena, krystalická se získává zkušeností.

Přes všechny Sternbergem a Křivohlavým uvedené vlastnosti moudrosti musíme konstatovat, že mezi nimi chybí vymezení vztahu k hodnotám, **etika**. Jiné psychologické poznatky o moudrosti vztah k hodnotám více integrují. Podívejme se na charakteristiku moudrosti I. Ruisela⁴:

1. Moudrost pomáhá člověku v hledání **smyslu života**, a to zvláště v tzv. hraničních otázkách.
2. Moudrost počítá s omezenými možnostmi racionálního poznání světa a věnuje pozornost zvláště nejistým a velice problematickým situacím.
3. Moudrost reprezentuje **to nejvyšší**, čeho je možno individuálně i sociálně dosáhnout.
4. Moudrost se dotýká **mimořádných výšek a hloubek poznání** a přitom s nadhledem nahlíží na vyrovnanost jeho částí.
5. Moudrost reprezentuje dokonalý soulad mezi myslí a charakterem člověka. Integruje myšlení a duši.
6. Moudrosti nejde jen o osobní obohacení (např. poznáním), ale o zvýšení obecného (sociálního) povědomí.
7. Moudrost nezůstává skryta v člověku, který ji získal, ale projevuje se v jeho jednání a prožívání.

¹ Sternberg, R. J., Jordan, J. (eds.): A handbook of Wisdom, New York, 2005.

² Sternberg, R.J.: Kognitivní psychologie, Praha 2003

³ Křivohlavý, Jaro: Psychologie moudrosti a dobrého života, Praha 2009

⁴ Ruisel, Ivan: Múdrost' na počiatku 3. tisícročia, Ústav experimentálnej psychologie, Bratislava 2006

K tomu Ruiseel dodává: Velká šířka (empatie), výška (inteligence) a hloubka (reflexivita) moudrého člověka mu umožňují formovat komplexnější, konkrétnější a abstraktnější perspektivy o určitém problému – a tím i optimálně jednat. Připomeňme si také pojetí moudrosti berlínské školy⁵:

1. Moudrost se týká velice širokého okruhu témat, veliké **hloubky myšlení** a rozsáhlého souboru **hodnot**. Přitom je to vše do značné míry harmonicky skloubeno.
2. Moudrost se týká důležitých, ale přitom i dosti obtížně srozumitelných témat **smysluplnosti života** a životních cílů i cest, které k ní vedou.
3. Moudrost se dostává až k samým **hranicím našeho poznání** a sama se týká problematiky jejich možností.
4. Moudrost obsahuje poznatky z **nejvyšší úrovně našeho poznání**, nejvyšší hranice našeho usuzování a našich životních rad.
5. Moudrost se dá snadno rozeznat, ale přesněji ji definovat není snadné. Dá se jí obtížně dosáhnout.

Vidíme, že důsledný pohled na moudrost nikdy neopomíjí **spiritualitu**. Jde o další (zde zatím neuvedený), nejnáročnější typ inteligence, tedy schopnost jedince hluboce si uvědomit omezené hranice našeho lidství, a schopnost vyvodit z toho postoj k tomu, co je před těmito hranicemi i k tomu, co je překračuje.⁶ Spiritualitu v jejich projevech chápeme jako cestu a vztah k hledání životních hodnot, pravdy, etiky, smyslu a cíle života, vedoucí k životní moudrosti a humanitě v souladu s určitými vyššími (vesmírnými) zákonitostmi.

Duchovní inteligence

umožňuje hluboce si uvědomit omezené hranice našeho lidství, a vyvodit z toho postoj k tomu, co je před těmito hranicemi i k tomu, co je překračuje. Duchovnost chápeme jako cestu a vztah k hledání životních hodnot, pravdy, etiky, smyslu a cíle života, vedoucí k životní moudrosti a humanitě v souladu s určitými vyššími (vesmírnými) zákonitostmi.

Je zřejmé, že spiritualita, která navenek může nabývat různých forem, moudrost přímo podmiňuje. Přední psychologové se proto zabývají předpoklady člověka pro **spirituální vnímání skutečnosti**. Pro poměrování různých jedinců v tomto směru již byla vyvinuta stupnice spirituální transcendence. Jednu z forem testování představuje následující dotazník.⁷ Kladná odpověď na každou otázku umožňuje připsání jednoho bodu. Formulace otázek je sama o sobě dostatečně výmluvná. Částečně je ovšem funkčnost formulace otázek kulturně vázaná, proto např. pro evropské užití bylo nutné testy, které jako první začali vytvářet američtí psychologové, do jisté míry upravit.⁸

1. Silně cítím, že naše Země patří zvířatům stejně jako lidem.
2. Pociťil/a jsem někdy, že jsem jakoby očištěn/a od něčeho, co mě vnitřně pošpinilo.
3. Vědomí sounáležitosti s druhými lidmi mi pomáhá překonávat životní nepříjemnosti.
4. Měl/a jsem někdy pocit, že se mi otevírá tajemství vesmíru a existence.
5. Někdy celé mé nitro naplní touha změnit svůj život a „začít znovu“.
6. Cítil/a jsem někdy, že jsem v kontaktu s poslední či nejvyšší skutečností.
7. Mívám chuť obejmout strom jako svého bratra nebo sestru.
8. Prožil/a jsem odpuštění, které jako by zázračně změnilo něčí život nebo lidské vztahy.
9. Když jsem s lidmi, prožívám někdy s překvapivou intenzitou, že jsem jedním/jednou z nich.
10. Stalo se mi, že pro mě čas, prostor a vzdálenost ztratily jakýkoliv smysl.
11. Někdy se děším toho, jak strašně bych mohl/a zkažit svůj život.
12. Smrt je návrat někam „domů“.
13. Odpovědnost za přírodu je naším nejvyšším posvátným závazkem.
14. Někdy mě zaplaví soucit se všemi bytostmi, jež trpí.
15. Často toužím plně se otevřít tomu, co přijde.
16. Měl/a jsem někdy pocit, že se mé Já noří do nějaké větší skutečnosti, než jsem sám.
17. Existuje dost věcí, které bych nikdy neudělal/a, protože cítím, že by to zničilo moji lidskou podstatu.
18. Měl/a jsem někdy pocit, že jsem naplněn/a něčím lepším nebo vyšším, než jsem já sám/sama.
19. Někdy hluboce prožívám, že Země je mou matkou.
20. Někdy cítím, že podstatou mého života je předat dál to, co jsem získal/a díky druhým.
21. Často prožívám chvíle tiché radosti, která mě naplňuje tak, že se mi chce jásat, zpívat nebo plakat.
22. Prožil/a jsem někdy úplné sjednocení se Zemí a veškerým životem.
23. Mívám chvíle, kdy se mi hnusí zlo ve mně i mimo mě.
24. Silně cítím, že existuje nejvyšší Pravda, i když ji nemůžeme plně poznat.
25. I neživé přírodě náleží nejvyšší respekt a úcta.

⁵ Baltes, P. B.: The aging mind – potential and limits, Gerontologist č. 33, 1993

⁶ Pergament, K. a Mahoney: Spirituality. In: Snyder: Handbook of positive psychology, New York, 2002

⁷ Říčan, Pavel: Psychologie náboženství a spirituality, Praha 2007, s. 287

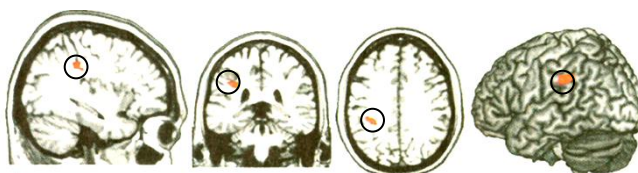
⁸ V Psychologickém ústavu Akademie věd tak vznikl tzv. Pražský dotazník spirituality.

26. Někdy toužím věnovat celý svůj život boji dobra proti zlu.
27. Rozmanitost lidí, kteří dohromady i přes všechny rozdíly tvoří jednotu a dokonalost, mi připadá úžasná.
28. Měl/a jsem zkušenost, jako bych nahlédl/a do hlubiny toho, co je.
29. Setkal/a jsem se s takovou obětavou statečností, že jsem se zastyděl/a a za vlastní zbabělost.
30. Smrt je pro mě bránou k nejvyššímu tajemství.
31. Někdy mám pocit, že i po kamenech v lese mám našlapovat opatrně, protože mají duši.
32. Jsou chvíle, kdy celou svou bytostí toužím po tom, aby všechny bytosti byly šťastné.
33. Ve společnosti lidí, s nimiž mě něco důležitého spojuje a s nimiž se rozumím, cítím hluboké souznění duší.
34. Prožil/a jsme setkání s takovou mocí a vznešeností, že jsem se toho až zděsil/a.
35. Pocítil/a jsem někdy z druhého člověka takovou čistotu, že jsem se sám/a cítil/a špinavý/á.
36. Pocítil/a jsem někdy, že jsem zahrnut/a v lásce, která objímá veškeré tvorstvo.
37. Cítím pevnou duchovní oporu, která mi umožňuje odolávat pověrám (př. věštkyně, horoskopy, č. 13, černá kočka přes cestu....)

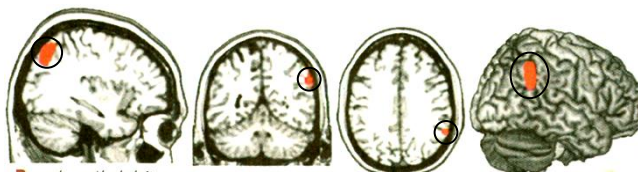
Otázky jsou rovnoměrně promíchány, ale patří do sedmi skupin charakteristických vlastností určujících spirituální inteligenci dané osobnosti:

- Hlubinná ekologie (1, 7, 13, 19, 25, 31)
- Etický entusiasmus (2, 8, 14, 20, 26, 32)
- Sounáležitost (3, 9, 15, 21, 27, 33)
- Mystické prožitky (4, 10, 16, 22, 28, 34)
- Svědomitá starostlivost (5, 11, 17, 23, 29, 35)
- Latentní monoteistická orientace (6, 12, 18, 24, 30, 36, 37)

Vědci už také zjistili, které dvě části mozku spirituální inteligenci zajišťují. Jedná se o spodní část levého temenního laloku a korovou oblast označovanou jako pravý angulární závit. Již dříve bylo známo, že tyto části mozku pomáhají člověku vnímat jeho tělesnou schránku ve vztahu k okolnímu světu. Doplňující pozorování potvrdila, že uvedená část temenního laloku se specificky projevuje během meditace.⁹

Centrum spirituální inteligence v levém dolním temenním laloku

Centrum spirituální inteligence v pravém angulárním závitě

Obraz soudobých psychologických studií spirituality, ukazuje, že ať chceme nebo nechceme, spiritualita je jevem, který reálně existuje, a v současnosti se s ním setkáváme velmi často. Z psychologických studií vyplývá, že touha člověka po spirituálním vztahu je nezdolná, že se spiritualita objevuje ve všech kulturách na světě, a přitom nejde o dění, které by bylo možné jednoduše redukovat jen na biologické a sociální faktory.¹⁰

Jestliže jsme uvedli, že spiritualita je jednou z podmínek moudrosti, existuje tu i opačné podmínění. **Samotná spiritualita může nabýt zavádějících forem, pokud není užívána s moudrostí.** Proto mnozí autoři, mezi nimi i profesor Řičan, správně upozorňují, že samotná vyšší míra spirituality může vést nemoudrého člověka do slepých uliček, které známe coby různé formy planého ezoterismu.

O něco jiného jde pak ve známém poznatku, že duchovní prožitek je přístupný nejen lidem po všech stránkách rozvinutým – lidem moudrým, ale také lidem prostým. Prastará zkušenost zdůrazňuje, že problém s hlubším vnímáním světa mají především ti, co už **nejdou prostí, ale ještě nejsou moudří.**

⁹ Hníková, Eva: Už víme, kde v mozku sídlí spiritualita, In: Lidové noviny 23.02.2010 – Věda a výzkum Urgensi, Cosino: Neuron č. 2, Roma 2010

¹⁰ Křivohlavý, Jaro: Spiritualita dnes, In: Universum č. 3, Praha 2003